

УДК 929.6 (477)

НАЦІОНАЛЬНА СИМВОЛІКА ДОБИ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМАГАНЬ 1917-1921 РОКІВ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ

Ганна Маринченко

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: anya.marinchenko@gmail.com

2017 – рік відзначення 100-річчя проголошення Української народної республіки та почату революційних змагань. З початку року в Україні проведено вже майже сотню наукових заходів, присвячених цим подіям. Ще стільки ж заплановано до кінця року. Період революційних змагань першої чверті ХХ ст. доволі широко досліджується на різних рівнях, як на регіональному, так і державному.

Особливо пік досліджень періоду 1917-1921 рр. припадає на останнє десятиліття, про що свідчать підрахунки Г. Корольова наведені у його публікації «Дисертації з проблем історії Української революції, захищені в 2006-2011 роках» [10].

Однак варто зазначити, що питання військових формувань у період Української революції 1917-1921 рр. залишається достатньо гострим та актуальним, особливо в умовах сучасної політичної ситуації та формування модерної української армії. Не менш актуальним на сьогодні залишається питання щодо смислового навантаження національних символів, емблем, знаків.

Символіка збройних сил України періоду 1917-1921 рр. залишається малодослідженою. А цей період, на наш погляд, є найбільш вагомим у формуванні саме сучасної національної символіки держави Україна. Саме у цей період починають активно застосовувати поєднання жовтого та блакитного кольорів, все частіше використовується тризуб як ідентифікація саме українських формувань та угруповань, а також зображення Архистратига Михаїла та Лева.

Проте досліджень з даного питання досить мало. Це пов'язано, перш за все, з обмеженим колом джерел щодо його дослідження. Переважно це зображальні джерела. Умовно їх можна поділити на дві підгрупи. Перша – це ескізи елементів військової символіки, малюнки-додатки до наказів про встановлення елементів військової символіки, створені у досліджуваній період. До другої можна віднести опубліковані зображення збережених

речових пам'яток (нагрудних знаків, кокард і т.п.), що дозволяє підтвердити виконання наказів про їх встановлення, порівняти реальний зовнішній вигляд з регламентованим.

Також певну інформацію щодо символіки досліджуваного періоду дають джерела особового походження. Вони представлені щоденниками та спогадами учасників подій, насамперед військовиків. Можна зазначити спогади І. Гнойового, М. Середи, П. Гринюка, М. Галагана, О. Калюжного, І. Вислоцького, В. Проходи, В. Петрова, О. Кузьми, В. Калини, П. Миговича, С. Шухевича й ін. [7; 16; 25].

Щодо щоденників, то непересічне значення має щоденник І. Боберського, цінні відомості містяться у щоденнику Т. Марітчака [5].

Звичайно, найбільш точну та повну інформацію містять накази вищих органів військової влади, якими регулювалися питання, пов'язані з військовою символікою. Накази містять інформацію про час встановлення (скасування) тих чи інших елементів військової символіки, їх зовнішній вигляд, порядок використання. Вони часто мають додатки – малюнки елементів військової символіки. Важливу інформацію містять також доповіді, листування, телеграми. Всі ці накази зберігаються в архівах.

Перші публікації щодо досліджуваної нами теми з'явилися у період між двома світовими війнами. У цей час видавалися статті, присвячені одностроям, знакам розрізнення, прапорам, нагородам збройних сил України 1917-1920 рр. [3; 14; 24]. Однак носили вони переважно описовий характер, їх автори не використовували архівні матеріали.

Повоєнний період в українській діаспорній історіографії посилився інтерес до Української революції взагалі та історії збройних сил того часу зокрема. Проте питання військової символіки розглядалися у більш загальному контексті національної та державної символіки, державних нагород, окремих проблем геральдики [4; 11; 13]. Звичайно брак джерел став стримуючим фактором для досліджень.

Водночас помітне місце стали відводити аналізу. Простежується прагнення осмислити досвід 1917-1920 рр., виявити помилки, допущені при розробці нагород, прапорів тощо. Але окремих узагальнюючих праць так і не вийшло.

За часів радянської влади на території України умов для дослідження символіки збройних сил українських державних утворень 1917-1920 рр. не існувало. Можливість для цього з'явилася лише після проголошення її незалежності. Але питання військової символіки побіжно розглядалися лише у працях, присвячених національній символіці та нагородам [6; 17; 18].

Дослідження уніформи та знаків розрізнення збройних сил України 1917-1920 рр. проходило за двома напрямками: спроби загального огляду (К. Гломозда, О. Панасюк, В. Кравцевич); розгляд окремих предметів уніформи чи знаків розрізнення (В. Бузало, Я. Тинченко) [21, с. 5].

Посилення інтересу до української військової символіки припало на середину – другу половину 1990-х рр. Цьому сприяли конференції, що проводились Українським геральдичним товариством (УГТ), видання вісника УГТ «Знак», журналу «Однострій».

Але символіка збройних сил України 1917-1920 рр. розглядалася переважно у контексті розвитку військового однострою та прапорництва. К. Гломозда у нарисі «Відзнаки Українського війська доби Визвольних змагань» (додаток до «Історії українського війська», виданої у 1996 р.) приділив певну увагу використанню національних і державних символів у знаках розрізнення, подав тлумачення деяких зображень на прапорах.

У 1999 р. з'явилася праця В. Приходька присвячена символіці збройних сил Української Держави. Вона являє собою виклад у хронологічній послідовності наказів, якими встановлювалися ті чи інші знаки розрізнення, аналіз символіки в ній відсутній [15].

В останні роки інтерес до символіки й уніформи військовиків збройних сил України 1917-1920 рр. виявляють також зарубіжні дослідники [1; 2; 9].

На сьогодні даною тематикою активно займається М.В. Чмир [19-23]. Деякі матеріали можна знайти у монографії В. Карпова [10].

Саме у цей період покладено початок використанню національних кольорів у військовій формі одягу (синьо-жовті нарукавні пов'язки, матерчасті кокарди, смужки на комірі). Широко вживалося зображення лева,

що спирається на скелю. Провідною стала ідея соборності українських земель, яку виражало поєднання земельних символів Галичини (Лев) та Наддніпрянщини (Архистратиг Михаїл).

Завдяки Українським Січовим Стрільцям відбулося відродження калини в якості флоральної емблеми України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Abbott P. *Ukrainian Armies 1914-55* / P. Abbott, E. Pinak. – Botley, Oxford: Osprey Publishing Ltd, 2004. – 48 p.
2. Басов А.Н. *История военно-морских флагов* / А.Н. Басов. – М.: АСТ, Полигон, 2004. – 310 с.
3. Битинський М. Військові відзнаки Української Національної Армії / М. Битинський // Гуртуймося. – 1932. – Ч. IX. – С. 35-42.
4. Битинський М. Герб – Св. Архистратиг Михаїл Київський / М. Битинський // Віра й культура. – 1957. – Ч. 12 (48). – жовтень. – С. 30-32.
5. Боберський І. Щоденник (1918-1919 рр.) / упор. проф. о. Юрій Мицик. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 260 с.
6. Гломозда К. Українська національна символіка: походження, традиції, доля / К. Гломозда, О. Павловський. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1989. – 33 с.
7. Гнойовий І. З українського руху Січеської залози в році 1917 / І. Гнойовий // За державність. – 1936.
8. Гуль Р. Киевская эпопея / Р. Гуль // Архив русской революции. – Т. 2. – М., 1991.
9. Дерябин А.И. Гражданская война в России 1917-1922: Национальные армии / А.И. Дерябин. – М.: АСТ, 1998. – 48 с.
10. Карпов В.В. Становлення та розвиток військової символіки України. 1991-2012 рр.: Монографія / В.В. Карпов. – К.: НАКККІМ, 2014. – 232 с.
11. Климкевич Р.О. Відзначення УГА / Р.О. Климкевич // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях в 1918-1920 рр. (матеріали до історії). – Т. 2. – Вінніпег, 1960.
12. Корольов Г. Дисертації з проблем історії Української революції, захищені в 2006-2011 роках / Г. Корольов // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – 2011. – Вип. 6. – С. 409-429.
13. Куцинський А. Чи має бути хрест на українському державному гербі тризубі? / А. Куцинський // Українське козацтво. – 1971. – Ч. 3.
14. Лепкий Л. Про однострій нашої Армії / Л. Лепкий // Календар Червоної Калини на 1923 р. – Львів: 1922.
15. Приходько В. Військова символіка та рангові відзнаки збройних сил Гетьманату / В. Приходько. – Львів: Тзов брук, 1999. – 42 с.
16. Прохода В. Записки непокірливого. Історія національного усвідомлення, життя і діяльності звичайного українця / Василь Прохода. – Ч. 1. – Торонто, 1967.
17. Сергійчук В.І. Національна символіка України / В.І. Сергійчук. – К.: Веселка, 1992. – 109 с.
18. Улянич В. Отвага. Слава. Держава 1 Крест памяти 50-летия легиона Украинских сичевых стрелцов (УСС) / В. Улянич // Народна армія. – 1993. – 19 березня.
19. Чмир М.В. Булава в українській військовій символіці та емблематиці 1917-1921 рр. / М.В. Чмир // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2003. – Число 10. – Част. 1. – С. 207-220.
20. Чмир М.В. Ідея гетьманської держави у символіці та емблематиці Української Армії 1918 р. / М.В. Чмир // Знак. Вісник Українського геральдичного товариства. – 2002. – Ч. 27. – С. 10-11.
21. Чмир М.В. Символіка збройних сил України 1917-1920 рр.: автореф. дис... к. і. н.: 07.00.06 / Микола Васильович Чмир. – Київ: Б.в., 2006. – 17 с.
22. Чмир М.В. Символіка нагород і нагрудних знаків частин та з'єднань Армії УНР періоду інтернування 1921-24 рр. / М.В. Чмир // Знак. Вісник Українського геральдичного товариства. – 2002. – Ч. 28. – С. 10-11

23. Чмир М.В. Символіка нарукавних знаків збройних сил ЗУНР-ЗОУНР 1918-1919 рр. / М.В. Чмир // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2004. – Число 11. – Част. 1. – С. 308-328.

24. Шрамченко С. Піднесення Українського прапору в

Чорноморській Флотії / С. Шрамченко // За державність. – 1930. – 36. 2.

25. Шухевич С. Спомини з Української-Галицької Армії (1918-1920) / С. Шухевич. – Львів: Видавнича Кооператива «Червона Калина», 1929.

Маринченко Ганна Національна символіка доби революційних змагань 1917-1921 років: дослідження питання

Розглянуто та проаналізовано основні джерела дослідження національної символіки доби революційних змагань. Виділено основні символи, що стали сьогодні дійсно національними, а саме тризуб, зображення Архистратига Михаїла та Лева, поєднання жовто-блакитних кольорів, використання калини. Виділено основні праці присвячені символіці національних змагань 1917-1921 рр. Проаналізовано їх зміст.

Ключові слова: символіка, знаки розрізнення, збройні сили, Українська Народна Республіка (УНР), Українська Держава

Маринченко Анна Национальная символика периода революционной борьбы 1917-1921 годов: исследование вопроса

Рассмотрены и проанализированы основные источники исследования национальной символики периода революционной борьбы. Выделены основные символы, ставшие сегодня действительно национальными, а именно трезубец, изображение Архистратига Михаила и Льва, сочетание желто-голубых цветов, использование калины. Выделены основные работы посвященные символике национальной борьбы 1917-1921 гг. Проанализировано их содержание.

Ключевые слова: символика, знаки различия, вооруженные силы, Украинская Народная Республика (УНР), Украинская Держава

Marinchenko Anna National symbols period of revolutionary events of 1917-1921: research issues

The main sources of research of national symbolism of pre-war competitions are considered and analyzed. The foundations that have become truly national today, namely the trident, the image of Archangel Michael and the Lion, a combination of yellow-and-blue colors, the use of currants.

The groups of sources bearing information about the symbols of the period of revolutionary competitions are analyzed. The main works of dedication to the symbolism of national competitions of 1917-1921. The first works were published in the interwar period and were of an exploratory nature. Diaspora historiography of the post-war period considered the issue of military symbols in a more mysterious context of national and state symbols, state awards, and individual problems of heraldry.

During the Soviet period, no research was conducted. Already at the present stage, systematic studies are conducted on the symbolism and uniform of the tusk of the Armed Forces of Ukraine in 1917-1920 years.

Keywords: symbols, insignia, armed forces, Ukrainian People's Republic (UPR), Ukrainian State

Рецензенти:

Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт
Кривошея Іг.І., к.і.н., професор

Надійшла до редакції 16.08.2017 р.